

राज्यातील खरीप- २०१८ हंगामातील दुष्काळी
परिस्थितीच्या अनुषंगाने बाधित शेतकऱ्यांना वाटप
करण्यासाठी निधी उपलब्ध करून देण्याबाबत....

महाराष्ट्र शासन
महसुल व वन विभाग

शासन निर्णय क्रमांक :- एससीवाय-२०१९/प्र.क्र.१९/म-७
दिनांक - २५ जानेवारी २०१९

संदर्भ :- १) शासन निर्णय क्रमांक :- एससीवाय-२०१८/प्र.क्र.८९/म-७,
दिनांक :- ३१.१०.२०१८
२) शासन निर्णय, क्रमांक :- सीएलएस २०१५/प्र.क्र.४०/म-३,
दिनांक १३.०५.२०१५

प्रस्तावना :-

दुष्काळ व्यवस्थापन संहिता २०१६ नुसार जिल्ह्यातील दुष्काळी परिस्थितीचे मुल्यांकन करून राज्यातील १५१ तालुक्यांमध्ये गंभीर / मध्यम स्वरूपाचा दुष्काळ जाहीर करण्यात आला आहे. सदर १५१ तालुक्यांमधील दुष्काळी परिस्थितीमुळे शेतीपिकांचे नुकसान झाल्याने बाधित झालेल्या शेतकऱ्यांना मदत देण्यासाठी निधी उपलब्ध करून देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

राज्यातील खरीप हंगाम २०१८ मध्ये संदर्भाधीन शासन निर्णयान्वये दुष्काळ जाहीर करण्यात आलेल्या राज्यातील १५१ तालुक्यांमधील शेतीपिकांच्या झालेल्या पीक नुकसानीसाठी बाधित शेतकऱ्यांना निविष्टा अनुदानाचे वाटप करण्यासाठी या शासन निर्णयासोबतच्या सहपत्रात दर्शविल्याप्रमाणे रु. २९०९५९.०९ लक्ष (रुपये दोन हजार नऊशे नऊ कोटी एकावन लक्ष नऊ हजार फक्त) इतका निधी दोन हप्त्यामध्ये वितरित करण्यास प्रशासकीय मान्यता देण्यात येत आहे.

२. वरील रकमेतून शेतीपिकांचे ३३% किंवा त्यापेक्षा अधिक नुकसान झाल्याने बाधित झालेल्या सर्व बाधित शेतकऱ्यांना देय असलेल्या मदतीची रक्कम दोन हप्त्यात प्रदान करण्यात यावी. प्रथम हप्ता म्हणून रु ६८००/- प्रति हेक्टर या दराच्या ५०% म्हणजेच रु ३४००/- प्रति हेक्टर किंवा किमान रु १०००/- यापैकी अधिक असेल ती रक्कम शेतीपिकांचे बाधित झालेल्या सर्व शेतकऱ्यांना प्रथमतः प्रदान करण्यात यावी.

३. बहुवार्षिक पिकांचे ३३% किंवा त्यापेक्षा अधिक नुकसान झाल्याने बाधित झालेल्या शेतकऱ्यांना प्रथम हप्त्यापोटी बहुवार्षिक पिकांसाठी अनुज्ञेय असलेल्या रु १८०००/- प्रति हेक्टर या दराच्या ५०% म्हणजेच रु ९०००/- प्रति हेक्टर किंवा किमान रु २०००/- यापैकी अधिक असेल ती रक्कम सर्व बाधित शेतकऱ्यांना प्रथमतः प्रदान करण्यात यावी.

४. वरीलप्रमाणे देण्यात येणारी मदत २ हेक्टरच्या मर्यादेत व लागवड केलेल्या क्षेत्राच्या मर्यादेपर्यंतच राहील याची दक्षता घेण्यात यावी.

५. दुष्काळग्रस्त भागातील सर्व शेतकऱ्यांना निविष्टा अनुदान देणे अपेक्षित नाही. अनेक शेतकऱ्यांच्या विहीरी असतात व विहीरीतील पाण्यावर ते शेती करीत असतात. त्यामुळे दुष्काळग्रस्त भागातील ३३% किंवा त्यापेक्षा अधिक शेतीपीकांचे नुकसान झालेल्या बाधित शेतकऱ्यांना SDRF/NDRF च्या निकषानुसार निविष्टा अनुदान देण्यात यावे. ३३% पीक नुकसान ठरविण्यासाठी खरीप हंगामातील अंतिम पैसेवारीसाठी त्या ग्रामपंचायती क्षेत्रात घेण्यात आलेल्या पीक कापणी प्रयोगाच्या निकालानुसार आलेल्या पीक निहाय उत्पन्नाचा आधार (weighted average काढण्यापूर्वी) घेऊन ६७ टक्क्यापेक्षा कमी उत्पन्न आलेल्या पिकांखालील क्षेत्रास निविष्टा अनुदानासाठी पात्र ठरविण्यात यावे व त्या शेतकऱ्यांना निविष्टा अनुदान वाटप करण्यात यावे. यासाठी ग्रामपंचायत स्तरावर पीक निहाय काढण्यात आलेले उत्पन्न हे त्या ग्रामपंचायती मधील सर्व गावांना लागू राहील.

६. सदर निविष्टा अनुदान (Input Subsidy) हे शेती पीकाचे ३३% किंवा त्यापेक्षा जास्त नुकसान झालेल्या खातेदारांना वितरीत करण्यात यावे.

७. सदर मदतीचे वाटप २०१८ मधील खरीप हंगामातील ७/१२ वरील पीकाच्या नोंदीच्या आधारे करण्यात यावे.

८. बहुवार्षिक पिकांचे ३३ टक्के किंवा त्यापेक्षा जास्त नुकसान झाल्याची शहानिशा शेतीनिहाय पंचनामे करून करण्यात यावी. पंचनाम्यासोबत (ग्लोबल पोजिशनिंग सिस्टीम (GPS enabled)) फळपिकांचे फोटो घेण्यात यावेत. जेणेकरून नुकसानीच्या दाव्याची ग्राह्यता पडताळता येईल.

९. बहुवार्षिक फळपिकांचे नुकसान ठरविण्याचा निकष ७/१२ मधील नोंद हा असेल. नुकसानीची तीव्रता ठरविण्यासाठी पंचनामा हा निकष असेल. बहुवार्षिक फळपिकांचे नुकसान ठरविण्यासाठी त्याची नोंद ७/१२ मध्ये आवश्यक आहे.

१०. वनपट्टे धारकांना व ज्यांचे वनदावे प्रलंबित आहेत अशा सर्व शेतकऱ्यांना देखिल निविष्टा अनुदानासाठी पात्र समजण्यात यावे व त्यानांही अनुज्ञेय असलेली मदतीची रक्कम प्रदान करण्यात यावी.

११. सन २०१८ च्या खरीप हंगामातील पीक पाहणी मधील पिकाच्या ७/१२ मधील उताच्यातील नोंदीबाबत कोणताही आक्षेप उद्भवल्यास त्याचे निराकरण महाराष्ट्र जमीन महसूल संहितेमधील तरतूदीनुसार करण्यात यावे.

१२. बाधित शेतकऱ्यांना मदतीचे वाटप करताना खालील अटी व शर्तीची पुरता होईल याची दक्षता घ्यावी :

१) मदतीची रक्कम संबंधित बाधितांच्या बँक खात्यात थेट जमा करण्यात यावी. कोणत्याही बाधितांना रोख अथवा निविष्टा स्वरूपात मदत देण्यात येऊ नये.

२) हया मदतीची रक्कम खातेदारांच्या बँक खात्यावर थेट जमा करताना मदतीच्या रक्कमेमधून कोणत्याही बँकेने कोणत्याही प्रकारची वसुली करू नये.

३) जिल्हयांना प्रथम हप्ता वितरित केल्यानंतर, सदर रक्कमेचे वाटप झाल्यानंतर, रक्कम वाटप करण्यात आलेल्या लाभार्थ्यांची यादी त्यांना प्रदान केलेल्या रक्कमेच्या माहितीसह, जिल्हाधिकारी कार्यालयाच्या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध करावी. तसे केल्याचे प्रमाणपत्र व किमान

८०% निधीचा विनियोग केल्यानंतर त्याचे उपयोगिता प्रमाणपत्रासह पुढील हप्ताची मागणी तात्काळ शासनाकडे करण्यात यावी. जेणेकरून दिनांक ३१ मार्च पूर्वी दुसऱ्या हप्त्याची रक्कम संबंधित जिल्हयांना वितरीत करता येईल व सदर रक्कम ३१ मार्च पूर्वी खर्ची पडेल.

४) शासनाकडून मदत वाटपासाठी आवश्यक असलेली रक्कम संबंधित जिल्हयांना हप्त्यामध्ये दिली जाणार असली तरी सर्व बाधित शेतकऱ्यांना मदतीचे वाटप करताना मात्र या शासन निर्णयाच्या परिच्छेद क्रमांक २ व ३ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे कार्यपद्धती अवलंबून मदतीची रक्कम प्रदान करावी.

५) बाधित शेतकऱ्यांना वाटप करावयाची मदतीची रक्कम संबंधित शेतकऱ्यांच्या आधार संलग्नित बँक खात्यामध्ये थेट हस्तांतर पद्धतीने (Direct Benefit Transfer) प्रदान करावी. परंतु खात्यामध्ये व्यक्तीकडे आधार क्रमांक नसेल तर अशी व्यक्ती लाभापासून वंचित राहू नये म्हणून अन्य पर्यायी व व्यवहार्य ओळखपत्राच्या आधारे (उदा. आधार ओळख नोंदणी पावती, भारत निवडणूक आयोगाने दिलेले मतदान ओळखपत्र, आयकर विभागाने दिलेले स्थायी लेखा क्रमांक (PAN), वाहन चालविण्याचा परवाना, पारपत्र, बँकेची पुस्तिका ई.) खातरजमा करून प्रदान करण्यात यावेत.

१३. या प्रयोजनासाठी होणारा खर्च मागणी क्रमांक सी-६, प्रधान लेखाशीर्ष - २२४५, नैसर्गिक आपत्तीच्या निवारणासाठी सहाय्य, ०१, अवर्षण (९१) राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधीच्या मानकानुसार खर्च (९१) (०५) पीक नुकसानीमुळे शेतकऱ्यांना मदत (२२४५ २४३४), ३१, सहायक अनुदाने (वेतनेतर) या लेखाशीर्षाखाली सन २०१८-१९ या आर्थिक वर्षी उपलब्ध असलेल्या तरतूदीमधून भागविण्यात यावा.

१४. सदर प्रकरणी वर नमूद केलेला निधी वितरीत करण्यास वित विभागाने त्यांच्या अनौपचारिक संदर्भ क्रमांक: ४७३/व्यय-९/२०१८, दिनांक ८.१.२०१९ अन्वये सहमती दिली आहे.

१५. राज्य निवडणूक आयोगाने आदेश क्रमांक: रानिआ/ग्रापवि-२०१८/प्र.क्र.११/का.८, दिनांक २३.१.२०१९ अन्वये राज्यातील २६४ ग्रामपंचायतींच्या सार्वत्रिक निवडणूकांचा कार्यक्रम घोषित केला आहे. त्यामुळे या निवडणूकांच्या कार्यक्रमामुळे आदर्श आचारसंहिता लागू झालेल्या ग्रामपंचायतीच्या क्षेत्रामध्ये मदतीचे वाटप करू नये. यासंदर्भात संबंधित जिल्हाधिकारी यांनी राज्य निवडणूक आयोगाची मान्यता प्राप्त करून घ्यावी व त्यांनी मान्यता दिल्यानंतरच संबंधित ग्रामपंचायतीच्या क्षेत्रामध्ये दुष्काळी मदतीचे वाटप करण्यात यावे.

१६. नैसर्गिक आपत्तीमध्ये बाधित व्यक्तींना वाटप करण्यासाठी वितरित करण्यात येणारा निधी तालुकास्तरावरील आहरण व संवितरण अधिकारी यांचेकडून लाभार्थ्यांच्या बँक खात्यामध्ये हस्तांतरित केला जातो. काही बँका लाभार्थ्यांचे नाव, खाते क्रमांक जुळत नाही अशा तांत्रिक कारणास्तव परत आलेला निधी निलंबन (Suspense) खात्यात ठेवतात. वास्तविक पाहता बँकाकडे वर्ग करण्यात आलेली रक्कम एकतर लाभार्थ्यांच्या खात्यात जमा होणे आवश्यक आहे किंवा परत आहरण व संवितरण अधिकाऱ्यांच्या खात्यात जमा होणे आवश्यक आहे. तथापि, आहरण व संवितरण अधिकाऱ्यांच्या खात्यात अशा रकमा जमा करण्याएवजी बँका त्या निलंबन खात्यामध्ये ठेवतात. कालांतराने अशा रकमा

ताळमेळविना राहतात आणि ज्या रकमा शासनाकडे परत जमा व्हावयास हवे त्या बँकाकडे पऱ्ठून राहतात. याला आळा घालण्यासाठी ठराविक कालावधीने सदर रकमांचा ताळमेळ घेणे अत्यंत गरजेचे आहे. तरी सर्व आहरण व संवितरण अधिकारी यांनी दर आठवड्याला यापूर्वी वर्ग करण्यात आलेल्या व यानंतर वर्ग करण्यात येणाऱ्या रकमांचा ताळमेळ घेण्याची कार्यवाही करावी.

१७. सदरहु आदेश हे प्रशासकीय मान्यतेचे असून निधी वितरीत करण्याबाबतचे स्वतंत्र आदेश निर्गमित करण्यात येतील.

१८. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१९०९२५१३११३५३१९ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(सुभाष उमराणीकर)
उपसचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
२. सर्व लोकसभा सदस्य / राज्यसभा सदस्य (महाराष्ट्रातील)
३. सर्व विधानसभा सदस्य / विधान परिषद सदस्य.
४. मा. मुख्य सचिव यांचे उप सचिव
५. अपर मुख्य सचिव (कृषि), कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई
६. अपर मुख्य सचिव (महसूल), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
७. अपर मुख्य सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
८. अपर मुख्य सचिव (मदत व पुनर्वसन), मंत्रालय, मुंबई
९. सर्व अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव, मंत्रालय, मुंबई-३२
१०. आयुक्त (कृषि), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
११. महालेखापाल -१/२ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र, मुंबई / नागपूर
१२. महालेखापाल -१/२ (लेखा परिक्षा), महाराष्ट्र, मुंबई / नागपूर
१३. सर्व विभागीय आयुक्त
१४. सर्व विभागीय कृषि सह संचालक
१५. सर्व जिल्हाधिकारी
१६. सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद
१७. सर्व जिल्हा अधिकारी कृषि अधिकारी
१८. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी
१९. वित्तीय सल्लागार व सहसचिव, मदत व पुनर्वसन, नवीन प्रशासन भवन, मुंबई
२०. वित्त विभाग, व्यय -९ / अर्थसंकल्प कक्ष / अर्थोपाय कक्ष), मंत्रालय, मुंबई.
२१. महसूल व वन विभाग, (म-७ / म११ / म-३), मंत्रालय, मुंबई-३२
२२. निवड नस्ती, म-७ कार्यासन

शासन निर्णय, क्रमांक : एससीवाय-२०१८/प्र.क्र.८९/म-७, दिनांक : २५ जानेवारी, २०१९ चे सहपत्र

(रक्कम रु. कोटीत)

अ.क्र.	विभाग	जिल्हा	शेतीपिकांच्या नुकसानीसाठी देय मदत	बहुवार्षिक पिकांच्या नुकसानीसाठी मदत	एकूण मदतीची रक्कम	वितरित करण्यास मान्यता देण्यात येत असलेली रक्कम	प्रथम हप्त्याची रक्कम (रकाना क्र. ७ च्या ५०%)	
१	२	३	४	५	६	७	८	
१	नाशिक	पालघर	३४.४९	०	३४.४९	१४.१२७१०४	७.०६३५५२	
२		नाशिक	३५१.११	६५.२१	४१६.३२	१७०.५२४६७२	८५.२६२३३६	
३		धूळे	२७७.६०	८.३१	२८५.९९	११७.९४९५०४	५८.५७०७५२	
४		नंदूरबार	२०३.४४	४.६६	२०८.९०	८५.२३७७६	४२.६९८८८	
५		जळगाव	५६७.४३	१८.००	५८५.४३	२३९.७९२९२८	११९.८९६०६४	
६		अहमदनगर	५७३.६८	११०.५८	६८४.२६	२८०.२७२८९६	१४०.९३६४४८	
एकूण नाशिक			२००७.७५	२०६.८४	२२१४.५१	१०७.०९६०६४	४५३.५४८०३२	
७	पुणे	पुणे	२४४.८४	१५.१२	२५९.९६	१०६.४७९६१६	५३.२३९८०८	
८		सोलापूर	३५२.३५	१२४.६७	४७७.०२	१९५.१८६१९२	९७.५९३०९६	
९		सातारा	९६.९५	७.३५	१०४.३०	४२.७२१२८	२१.३६०६४	
१०		सांगली	१३०.०३	३७.९७	१६८.००	६८.८१२८	३४.४०६४	
एकूण पुणे			८२४.७७	१८५.९१	१००९.२८	४९३.१९९८८८	२०६.५९९९४४	
११	औरंगाबाद	औरंगाबाद	४४६.७७	१८.३६	५४५.१३	२२३.२८५०००	१११.६४२५	
१२		जालना	४९३.९०	६४.९३	४७८.०३	१९५.८०९०८८	९७.१००५४४	
१३		बीड	५८१.०७	३८.७६	६१९.८३	२५३.८८२३६८	१२६.१४९९८४	
१४		लातूर	१६.२१	०	१६.२१	६.६३९६१६	३.३१९८०८	
१५		उस्मानाबाद	३२५.५०	१६.२१	३४१.७१	१३१.९६४४९६	६९.९८२२०८	
१६		नांदेड	१२४.६४	१.१२	१२५.७६	५१.५११२९६	२५.७५५६४८	
१७		परभणी	२५७.२६	५.३०	२६८.५६	१०७.५४४५७६	५३.७७२२८८	
१८		हिंगोली	१७५.६८	०	१७५.६८	७७.९५८५२८	३५.९७९२६४	
एकूण औरंगाबाद			२३४१.०३	२२३.८८	२५६४.९१	१०५०.५४६८८८	५२५.२९३४४४	
१९	अमरावती	बुलडाणा	२८६.०६	२.८२	२८८.८८	११८.३२५२४८	५९.९६२६२४	
२०		अकोला	१९६.३९	२.७२	१९९.९१	८१.५५५४५६	४०.७७७७२८	
२१		वाशिम	६२.४१	१.३३	६३.८२	२६.१४०६७२	१३.०७०३३६	
२२		अमरावती	१८६.१५	८३.५०	२६९.६५	११०.४४८६४	५५.२२४३२	
२३		यवतमाळ	३३६.६५	०	३३६.६५	१३७.८९१९८४	६८.९४९१२	
एकूण अमरावती			१०६७.७४	१०.३७	११५८.९१	४७४.३६१८५६	२३७.१८०९२८	
२४	नागपूर	वर्धा	१४.६२	०	१४.६२	५.१८८३५२	२.९९४१७६	
२५		नागपूर	८२.३८	०	८२.३८	३३.७४२८४८	१६.८७९४२४	
२६		चंद्रपूर	५९.९०	०	५९.९०	२४.५३५०४	१२.२६७५२	
एकूण नागपूर			१५६.९०	०	१५६.९०	६४.२६६२४	३२.९३३१२	
एकूण राज्य			६३१७.५९	७०६.२०	७१०३.७९	२१०९.५१०९३६	१४५४.७५५४७	